

(دانشمندان اصفهان)

(۳)

(حمزه اصفهانی)

ابو عبدالله حمزه فرزند حسن اصفهانی بوده و پدرش از ادبای آن سامان بشمار میرفت. حمزه در سال ۲۷۰ هجری یا کمی پیش تر در اصفهان متولد شد و در سال ۱۲۹۱ که غله در اصفهان گران شده بود در هنرکام پیری آن حادثه را بخاطر داشت و از شاگردان عبدالله جوالیقی که در ۳۶۰ هجری وفات نموده می باشد.

حمزه اصفهانی برای تکمیل تحصیلات خود بغداد مسافرت نموده و با دانشمندان و ادبای آنجا که هر یک از بزرگان جهان ادب و دانش بودند آشنا گردید و از محضر آنها استفاده ها نمود و یکی از بزرگان یهود را که استاد در تاریخ بنی اسرائیل بود در سال ۳۲۳ ملاقات کرد و در همان سال بود که در مرتبه سوم به بغداد مسافرت کرده و بازم در آن سال و آغاز سال دیگرش در زاد بوم خود اصفهان قحطی سختی را درک کرد و روزهای آخر زندگی خود را که در حدود سال ۳۵۰ و پیش از ۳۶۰ هجری بود در اصفهان بسر برده و در آنجا وفات کرد.

شرح زندگانی و آثار حمزه اصفهانی در کتاب فهرست ابن ندیم

نوشته شده .

بگواهی مورخین حمزه اصفهانی دارای تالیفات نفیسه زیادی بوده

که متأسفانه چند کتاب بیشتر از او در دست نیست و به گمان این بنده چون آثار این مورخ بزرگ بیشتر در شئون و آثار تاریخی ایران بحث کرده از این جهت شاید بتوان گفت که در نزد تازیان این گونه کتاب ها در آن هنگام ها کمتر دوستداری داشته و از استنساخ آن خود داری می کردند تا کم کم نسخه های آن منحصر به فرد شده و از بین رفته و یا در زوایای فراموشی باقی مانده است

دانشمند مشهور مصری جرجی زیدان در جلد دوم تاریخ ادبیات عرب در باره حمزه اصفهانی می نویسد که حمزه تعصب بغیر از عرب داشته است اینک ما تا اندازه روش تاریخ نگاری او را در این گفتار روشن میسازیم

(روش تاریخ نگاری)

حمزه اصفهانی از تاریخ نگارانی است که هدف معینی را در رشته تاریخ نویسی خود در نظر گرفته و در روی آن اساس تالیفات تاریخی خود را نوشته است این ایده آل شریف که عبارت از زنده کردن تاریخ و شئونات ایران باشد بصورت های مختلف در آثار قلمی این مورخ بزرگ ایرانی پدیدار است که بایک بیان شیرین و خامه لطیف عربی نکات دقیق تاریخی را از گوشه و کنار بدست آورده و در نظر خوانندگان مجسم میسازد که روان بزرگ ایرانی در ادوار تاریخی چه تابندگی ها و درخشانی ها کرده و نور افشانی خود را هیچوقت در کشمکش های حوادث روزگار از دست نداده است. این مورخ بزرگ گذشته از آنکه در تحقیقات تاریخی خود کوچکترین تعصب را داخل ننموده در برابر تاریخ بیگانگان و تازیان هم از انصاف و بی طرفی خود دست برنداشته و مدارک و اساس کتابهای خود را با فضایل و

بزرگواری‌های ایرانیان رونق دیگری بخشیده است. همان قسم که در تاریخ نگاری خود این مورخ عالی مقام مدارک ایرانی را، أخذ تاریخ و تالیفات خود قرار داده است دیوان ای نواس شاعر و نکته سنج بزرگ عرب را هم شرح کرده و یک شرح مفصل و بسیار دلگشی که در آنجا هم شخصیت شاعر و بذله گوی بزرگ عرب را بخوبی نشان داده و به عظمت شهریار بزرگ عباسی مترنم شده و نغمه سرائی ها کرده و هزاران نکته های باریک تر از مورا از شاهکار اشعار شاعر تازی زبان بیرون آورده است.

داستان ها و نکته های مهم تاریخی و اجتماعی که حمزه اصفهانی در تالیفات خود گنجاینده شاید کمتر در کتابهای تاریخی دیگر پیدا شود و برآستی می توان گفت در برخی از داستان ها تالیفات حمزه یکتا وی مانند است و هرگاه دامنه شعوبیه را تا زمان این مورخ بزرگ ادامه دهیم این دانشمند را بهترین نمونه فرد کامل شعوبیه در عصر خود می توانیم بشناسیم.

حمزه اصفهانی بایک منانت و روش عالی مزایای ایران و ایرانیان را نوشته و از مفاخر ایرانیان قدیم سخنان دلکش و زیبایی گفته که در نزد تمام تاریخ نگاران جهان گفته های او مورد گواهی و ارزش بسیار و ستایش می باشد.

این تاریخ نگار بزرگ در حین آنکه از ایران و ایرانی صفحات تاریخ را درخشان کرده ابدأ زشتی تازیان اشاره نکرده و مانند یک مورخ بی طرف تاریخ دیگران و بیگانگان را بطوری نوشته است که مورد پسند آنان میباشد و بایک اسلوب خاص و عالی دامنه بحث را از دست نداده و بدون جهت نجات و برازندگی ایرانی را در این گونه مباحث نگاه داشته است.

دسته از تاریخ نگاران در تالیفات تاریخی خود آراء و عقاید خود را بایک زردستی و قدرت قلمی چنان بپایان میبرند که در خواننده تأثیرات فراوانی می نماید و بدون آنکه خواننده متوجه آن شود نتایج مطلوبه را که مورخ خواسته است در او تواید می شود. این گونه تاریخ ها دو جنبه دارد و از طرفی مفید است و از طرف دیگر زبان دارد چه بسا که هدف اساسی آن نویسنده در اطراف یک محور سیاسی و یادینی سیر کرده و تأثیر این گونه آثار به اندازه زیاد است که از هزاران تبلیغات دیگر مؤثر تر است.

جمعیت شعوبیه در تاریخ اسلامی روی همین زمینه کار کرده و آثاری از خود بیادگار گذاشته اند که قرن هاست آدمیان را در تحت تأثیر آراء و افکار و عقاید و مؤلفات خود قرار داده اند !!

حمزه اصفهانی در تاریخ نگاری اگر چه هدف خود را زنده کردن شعائر ایران باستان و جاوید کردن آثار ایران قرار داده است اما هیچوقت دست از حق و انصاف برنداشته و تاریخ دیگران را هم خوب نوشته ولی تاریخ ایران را بهتر و دلکش تر و زیبا تر جلوه داده است.

خوش بختانه در میان مورخین ایرانی بزرگانی را سراغ داریم که با مهارت توانسته اند روان ایرانی را طوری جلوه دهند که هم از حقایق تاریخی دور نباشد و هم ارزش تالیفات خود را نگاه داشته اند و هم روح عقاید شعوبی را هم در خوانندگان تزریق کرده اند که بهترین نمونه آنان حمزه اصفهانی است که مورد بحث این گفتار میباشد.

بقول جرجی زیدان نویسنده توانا و مشهور مصری حمزه اصفهانی از تاریخ نگارانی است که مصادر تالیفات خود را از کتابهای فارسی اخذ نموده ،

(تالیفات حمزه اصفهانی) کتاب هائی که از حمزه اصفهانی تا کنون باقی مانده و مشهور است بدین قرار میباشد :

۱- تاریخ سنی ملوک الارض والانبیاء :

چنانکه در طی نوشته‌های آن کتاب معلوم میشود در سال ۳۵۰ این تالیف را نموده و آن را مرتب برده باب نموده در شرح حال و شهریاران غسان و نجم و کنده و شهریاران ایران و روم و غیره در این کتاب بسیار اهتمام کرده که تحقیق در ولادت و وفات بزرگان نماید . این کتاب در سال ۱۸۴۴ میلادی در لایپزیک آلمان با ترجمه لاتینی آن بچاپ رسیده و در مقدمه کتاب هم نامهای کتاب های فارسی که از مصادر بحث او می باشد قید شده که بیشتر ارزش کتاب را زیاد تر می نماید و خاور شناس آلمانی (جو توالد) آن را به چاپ رسانده و یک مرتبه هم در سال ۱۳۴۰ هجری به تصحیح سید جواد تبریزی در مطابع کاویانی چاپ شده است .

۲- کتاب الامثال علی افضل - که به گواهی جرجی زیدان مؤلف

تاریخ ادبیات عرب نسخه خطی آن در کتابخانه بنشن میباشد

۳- کتاب الخصائص والموازنة بين العربية والفارسية؛ نسخه از آف

در کتابخانه خدیوی مصر در ۱۰۰ صفحه موجود است که نوشته جرجی زیدان در پشت آن نوشته شده که تالیف حمزه اصفهانی است

۳- کتاب کبار البشر

۴- کتاب شرح دیوان ابی نواس در سه جلد خطی که بنا نوشته

استاد دانشمند آقای اقبال آشتیانی در کتاب (خاندان نوبختی) در کتابخانه پاریس موجود است

مرئضی مدرسی چهاردهی